

**K. Myśliwiec, B. Ruszczyc, F.
Pawlicki, H. Meyza, A.
Południkiewicz, J. Dobrowolski, G.
Wyrzykowski, A. Krzyżanowska, B.
Lichocka, T. Scholl, K. Kamiński, A.
Łajtar, T. Górecki, G. Kubaszewski, J.
Wałkuski, T. Szmagier**

Tell Atrib. Delta Centralna

Informator Archeologiczny : badania 22, 162-163

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

u schyłku epoki kamienia. W tym celu wybrano obszar o pow. 6.400 m² (800 x 800 m), położony na wschód od wioski Taneida, na szlaku wiodącym z Oazy Dachla do Oazy Chargea. Nie był on jeszcze badany przez archeologa. Planuje się przeprowadzenie tutaj badań zarówno stanowisk osadniczych metodą wykopaliskową jak i petroglifów.

W kwadracie tym odkryto 23 stanowisk petroglifów. Wykonano ich dokumentację fotograficzną, a także częściową dokumentację rysunkową (przerisy) i opisową; wykonano także jeden negatyw lateksowy sceny rytualnej. Według tradycyjnej chronologii rytów naskalnych w Pustyni Zachodniej, odkryte stanowiska można datować na czasy od epipaleolitu i wczesnego neolitu (sceny łowieckie, fauna łowna), poprzez neolit (sceny rytualne - tzw. boginie w asocjacji ze zwierzętami udomowionymi i łownymi), aż do czasów Starego Państwa (sceny pastersko-rytualne i łowieckie).

Jak się wydaje, uzyskano także informacje, które mogą zmienić tradycyjne poglądy na chronologię rytów naskalnych w tej części Pustyni Zachodniej, ich związki z dolną Nilu i kontekst społeczny, w którym one powstały.

Badania będą kontynuowane w 1990 r.

QASR EL-SAGHA
Miasto z okresu Średniego
Państwa i II Okresu
Przejściowego

Uniwersytet Jagielloński, Instytut Archeologii we współpracy z Niemieckim Instytutem Archeologicznym w Kalrze.

Pracami kierował prof. dr hab. Joachim Śliwa, uczestniczyli: mgr Andrzej Matoga i dr Krzysztof Ciałowicz. Siódmy sezon prac wykopaliskowych.

Badania wykopaliskowe prowadzone są na terenie miasta założonego w okresie Średniego Państwa (przypuszczalnie u schyłku XII dynastii) w rejonie depresji fajumskiej na północnym brzegu Jeziora Moeris (obecnie w odległości ok. 8 km o brzegu Jeziora Birket Qarun). Obiekt posiada regularną zabudowę wykonaną zgodnie ze ściśle ustalonym i przemyślanym projektem. Cały zespół miejski założony na planie prostokąta posiada wymiary 116 x 82 m, otoczony jest masywnymi murami obronnymi o grubość 2,20 m. Materiał budowlany stanowił cegła piaskowa, wzmocniona na narożnikach blokami wapienia. Z wapienia wzniesione były także konstrukcje obu bram miejskich, odsłonięte w poprzednich kampaniach.

Zadaniem 4-tygodniowej kampanii wykopaliskowej 1988 r. było rozpoznanie zabudowy mieszkalnej w zachodniej części miasta (przebadano powierzchnię ok. 850 m²), odsłaniając trzy jednostki mieszkalne, system komunikacyjny w rejonie północnej bramy miejskiej oraz ciąg murów miejskich na odcinku 20 m. Wyniki tegorocznego sezonu pozwoliły na uzupełnienie planu miasta, dostarczyły też ważnych materiałów mających istotne znaczenie dla ustalenia chronologii i faz użytkowania odświeżanego ośrodka miejskiego (ceramika, narzędzia, naczynia kamienne, palety kosmetyczne, rozcieracze do złota a także fragment reliefu i fragment wotnie użytej steli z dekoracją figuralną, dobrze zachowana pieczęć z wapienia i ametystowy skarabeusz). Miasto zostało opuszczone pod koniec II Okresu Przejściowego.

Badania będą kontynuowane.

TELL ATRIB
DELTA CENTRALNA

Polska Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kalrze we współpracy z Egipską Służbą Starożytności

Trzy kampanie wykopaliskowe kierowane przez prof. dr. hab. Karola Myśliwca (ZAS PAN): - Dr Barbara Ruszczyk (Muzeum Narodowe Warszawa), dr Franciszek Pawlicki (Polska Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej Kalr), mgr Henryk Meyza (ZAS PAN), mgr Anna Południkiewicz (Państwowe Muzeum Etnograficzne Warszawa), Jarosław Dobrowolski - architekt, Grzegorz Wyrzykowski - fotograf. Dzielą się sezon prac (1.03 - 6.04 1987). Rzymska i bizantyjska dzielnica miejska starożytnego Athribis. - Dr Barbara Ruszczyk (Muzeum Narodowe Warszawa), dr Franciszek Pawlicki (Polska Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej Kalr), dr Aleksandra Krzyżanowska (Muzeum Narodowe Warszawa), dr hab. Barbara Li-chocka (ZAS PAN), dr Tomasz Scholl (UW), mgr Anna Południkiewicz (PME Warszawa), Krzysztof Kamiński - architekt, Grzegorz Wyrzykowski - fotograf. Jedenasty sezon prac (29.08 - 08.10.1987). Ptolemejska i wczesnorzymska dzielnica Athribis. Dr Barbara Ruszczyk (Muzeum Narodowe Warszawa), dr Franciszek Pawlicki (Polska Stacja Archeologii Śródziemnomorskiej Kalr), mgr Anna Południkiewicz (PME Warszawa), mgr Adam Łajtar (ZAS PAN), mgr Tomasz Górecki (Muzeum Narodowe Warszawa), mgr Grzegorz Kubaszewski (archeolog), Janusz Wałkuski - architekt,

Tomasz Szmagler - fotograf. Dwunasty sezon prac (5.09 - 27.10.1988).
Północna część ptolemejskiej dzielnicy Athribis.

W ciągu trzech kampanii wykopaliskowych kontynuowano odświeżanie i odświeżanie młodszej zabudowy starożytnego Athribis w tej jego części, która położona jest na południe i południowy wschód od dzisiejszego wzgórza Kom Sidi Jusuf. Prace te nawiązują do sondażu wykonanych w 1985 r. i rozszerzonych w 1986 r. Stwierdzono, że wschodnia część badanego terenu ma zabudowę rzymską, na którą nałożyły się w niektórych sektorach konstrukcje bizantyjskie. Natomiast jego część zachodnia zawiera nie zakłócone warstwy okresu ptolemejskiego, pozwalające wyodrębnić wyraźnie cztery fazy zabudowy obejmujące okres między połową III w. p.n.e. i pierwszą połową I w.n.e. Kilkanaście pieców ceramicznych, fragmenty niewypalonych naczyń, barwniki w różnych fazach opracowania, odważniki z różnych materiałów, a także miniaturowe miseczki do rozrabiania barwników pozwalają identyfikować tę dzielnicę jako centrum produkcji rzemieślniczej, przede wszystkim ceramicznej. Za produkty tych warsztatów może być uważana znaczna część znalezionych w tej dzielnicy naczyń glinianych o dekoracji malowanej lub reliefowanej, a także liczne lampki i terrakoty. Monety ptolemejskie pozwalają datować najgłębsze warstwy tej dzielnicy na okres Ptolemeusza III.

Wśród terrakot powtarzają się produkty kilku sztańc, najczęściej wyobrażenia Harpokratesa z egipską koroną królewską na głowie oraz Besa z mieczem w ręce. Do najciekawszych należą figurki, które przedstawiają nagłego Harpokratesa siedzącego na kwiecie lotosu, a także wizerunek tego boga w greckiej szacie i z egipską koroną, ukazanego obok amfory greckiej i patery, a stojącego na bazie, do której przylega postać koguta. Obok tego występują figurki o charakterze czysto hellenistycznym, zbliżone ikonografią i stylem do plastyki aleksandryjskiej, np. wizerunek kapłana z diademem na ogolonej głowie, aktora z maską na twarzy i inne postaci rodzajowe. Wskazuje to na eklektyczny charakter tutejszej kultury w okresie hellenistycznym.

Wszystkie odsłonięte budowle to konstrukcje z cegły suszonej. Powierzchnia ich ścian pokryta jest najczęściej polichromowanym tynkiem, którego powierzchnia podzielona jest na duże pola różnej barwy, najczęściej czerwonej, niebieskiej i żółtej, występującej na przemian z białą i seledynową. Pola te są niekiedy oddzielane od siebie profilowanymi gzymsami.

Najciekawsze z naczyń ceramicznych znalezionych w dzielnicy ptolemejskiej pokryte jest w całości reliefową dekoracją, której środkowy pas przedstawia dwie paralelne sceny liturgiczne o podobnej kompozycji: postaci w greckich szatach prowadzą bydło do płonącego ołtarza, obok którego stoją pochodnie. Ramę każdej ze scen stanowią wyobrażenia koron dwu bóstw cieszących się w tym okresie szczególną popularnością: Izydy i Ozyrysa. Identyfikuje to sceny rytualne jako epizody świąt na cześć tych bóstw. Inne oryginalne naczynie jest pojemnikiem zasobowym o trzech łmadach w równych odstępach od siebie przy wylewie. Należy ono do niezwykle rzadkiego w Egipcie typu naczyń ukształtowanego w okresie Nowego Państwa pod wpływem ceramiki mykeńskiej.

W dzielnicy rzymskiej, położonej we wschodniej części badanego arealu, przeważają konstrukcje z cegły palonej, odpowiadające kilku fazom chronologicznym datowanym na podstawie monet i innych drobnych znalezisk. Szczególnie intensywna działalność budowlana miała tu miejsce w II w.n.e., a w okresie bizantyjskim nastąpiły liczne przebudowy widoczne szczególnie wyraźnie w północnej części badanego kwartału. Istniał tu rozległy plac o powierzchni wyłożonej płytkami wapiennymi. Dwie różne warstwy płytkowania wskazują na jej przeróbki w czasach późnego antyku. W górnej warstwie placu odkryto wtórnie użyty okrągły basen z białego granitu, który pierwotnie umieszczony był na niskiej kolumnie z tego samego materiału.

Mury z cegły suszonej pokryte są również w budowliach rzymskich warstwą, a najczęściej kilkoma warstwami malowanego tynku. Jego polichromia naśladuje przeważnie fakturę kamiennych płyt, rzadziej zawiera motywy floralne. Pod posadzką jednego z pomieszczeń odkryto duże naczynie zasobowe z szeroką rynienką doklejoną do brzośca tuż pod wylewem. Od dzielnicy ptolemejskiej oddziela kwartał rzymski korytarz utworzony przez dwa równoległe mury.

TELL EL FARKHA
Delta Wschodnia

Centrum Studiów i Badań Ligabue (L.S.R.C.) w Wenecji przy współpracy Polskiej Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Katrze i Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.

Badaniami kierował prof. Rodolfo Fattovich, w badaniach udział wzięli dr dr Marek Chłodziński (autor sprawozdania), Sandro Salvatori, Karim Sadr i Livio Crescenzi. Finansowało Centrum Studiów i Badań Ligabue (L.S.R.C.) w Wenecji. Drugi sezon badań.

Stanowisko Tell el Farkha odkryto jesienią 1987 r. w trakcie badań powierzchniowych na obszarze Delt Wschodniej. Stwierdzono wówczas obok materiałów datowanych na okres